

12. Emery F.E., Thorsrud E. Form and Content in Industrial Democracy, 1969, London, Tavistock Publications; New York, Barnes & Noble, 88 pp.

Reference transliterated

1. Dobrunyn N.F. Ob aktyvnosti soznannya / Dobrunyn N.F. // Problemy soznannya: Materyaly sympozyuma. – M., 1966. – S. 176-184.
2. Drobot O.V. Profesiyna svidomist': analiz doslidnyts'kykh paradyhm / Drobot O.V. // Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi. Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psykholohikh imeni H.S. Kostyuka Natsional'noyi NAPN Ukrayiny / Za red. S.D. Maksymenka. – 2011. – Т. KhIII, chast. 6. – S.94 – 101.
3. Odyntsov A.A. Menedzhment orhanyzatsyy: Vvedenye v spetsyal'nost' (2-e yzd., ster.) ucheb. Posobyе. / Odyntsov A.A. – M: YTs Akademya, 2009.– 239 s.
4. Pavlov Y.P. Otvet fyzyoloha psykholoham / Pavlov Y.P. // Pavlov Y.P. Poln. sobr. soch. v 6-ty tomakh.– 2-e yzd.– Т. 3. –Kn. 2.– M.-L., 1951.– S. 116-132.
5. Rubynshteyn S.L. Osnovy obshchey psykholohyy / Rubynshteyn S.L.– Sost. A.V. Brushlynskyy, K.A. Abul'khanova-Slavskaya. – SPb: Yzdatel'stvo «Pyter», 2000.– 712 s.
6. Upravlenye kompanyyeyn mozhno dovesty do avtomatyzma [Електронны resurs] / S. Kabanov, B. Yakushev // IT Manager.– # 5(11) / 2003. – Rezhym dostupa: // <http://citforum.univ.kiev.ua/consulting/articles/>
7. Fylosofskyy entsyklopedychesky slovar' / hl. redaktsyya: L.F. Yl'ychëv, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalëv, V.H. Panov.– M.: Sovet'skaya entsyklopedyya, 1983.– 836 s.
8. Tsybalyuk A.A. Ekonomycheskaya teoryya: Kratkyy konspekt lektsyy dlya studentov-ynostrantsev / Tsybalyuk A.A., Danyl'chenko E.P. – Khar'kov: KhNAHKh, 2006. – 167 c.
9. Shcherbatykh Yu.V. Obshchaya psykholohyya / Shcherbatykh Yu.V. – SPb: Pyter, 2008. – 272 s.
10. Эnhel's F. Dyalektyka pryrody // Marks K., Эnhel's F. Sochynenyya.– Т. 20. – s. 486-495.
11. Эshby U.R. Vvedenye v kybernetyku: Per. s anh. / Эshby U.R.– Yzd. 4-e. – M.: Knyzhnyy dom «LYBROKOM», 2009. – 432 s.
12. Emery F.E., Thorsrud E. Form and Content in Industrial Democracy, 1969, London, Tavistock Publications; New York, Barnes & Noble, 88 pp.

Drobot O.V. Activity as a property of manager's professional consciousness. This article offers the analysis of professional consciousness's activity as a property of manager's administrative consciousness. The property of activity is presented as closely related to professional administrative activity of a manager and with an active effect of consciousness on the surrounding world. Sources of administrative consciousness's activity were reviewed. The first of these sources is the system of needs intended to satisfy the human's vital activities, while increasing sophistication of needs entails expansion of consciousness's activity. The second source of consciousness's activity is the manager's interests occurring on the basis of his needs. At the core of activation of consciousness by interests lies the mechanism of its selectiveness. It was proved that genesis of managerial interests means selection by manager's consciousness of the most important needs for the purpose of their satisfaction and realization. Professional managerial interests of a manager bear substantial diagnostic potential, because they express the corresponding level and dynamics of satisfying his needs. The structure of managerial interests was analyzed. Thirdly, conscious worldview of the manager's personality as the highest degree of manifestation of consciousness's activity facilitates performance of the following functions: mastering scientific methodology; motivation of manager's professional activity; embracing the organization's values; modeling future developments. Fourthly, manager's beliefs stem from his worldview, which is closely related to the manager's knowledge of social patterns of the society's functioning and his certain attitude toward this knowledge. In the course of satisfying needs and realizing interests, professional administrative consciousness becomes a worldview, i.e. attains the quality of beliefs and ideological commitment of the manager's personality. The conclusion was made that activity of manager's professional consciousness – administrative consciousness – creates conditions for interaction and self-development of managers.

Keywords: professional consciousness, administrative consciousness, activity, needs, interests, worldview, beliefs.

УДК 159.922.1:82-343

ВПЛИВ ДИТЯЧИХ КАЗОК НА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ-ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ

Л.І. Дубецька

аспірантка кафедри загальної та експериментальної психології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
dubetska_liliya@mail.ru

Дубецька Л.І. Вплив дитячих казок на формування гендерних уявлень дошкільників-вихованців дитячого будинку. У статті висвітлено результати дослідження дитячих казок як одного з основних чинників формування гендерних уявлень хлопчиків та дівчаток, які виховуються в умовах дитячого будинку. Представлено перелік, визначений шляхом анкетування педагогів, казок, які найчастіше читають дітям вихователі Долинського дитячого будинку «Теплий дім». Висвітлено результати здійсненого нами контент-аналізу казок, на основі яких ми можемо стверджувати про потенційно вагомий вплив змісту цих казок на формування в дошкільників моделей фемінності й маскуліності, а також на формування загального образу дорослих жінки й чоловіка. В статті зроблено спробу опису

моделі жіночності й моделі мужності, які найімовірніше можуть сформуватися в хлопчиків і дівчаток під впливом, проаналізованих нами, казок.

Ключові слова: дошкільник, дитячий будинок, гендерні уявлення, сім'я, дитяча казка, контент-аналіз, модель фемінності, модель маскулінності.

Дубецкая Л.И. Влияние детских сказок на формирование гендерных представлений у дошкольников-воспитанников детского дома. В статье освещены результаты исследования детских сказок как одного из основных факторов формирования гендерных представлений мальчиков и девочек, воспитывающихся в условиях детского дома. Представлен перечень, определенный путем анкетирования педагогов, сказок, которые чаще всего читают детям воспитатели Долинского детского дома «Теплый дом». Представлены результаты контент-анализа сказок, на основе которых мы можем утверждать о существенном влиянии содержания этих сказок на формирование у дошкольников моделей феминности и маскулинности, а также на формирование общего образа взрослых женщины и мужчин. В статье сделана попытка описания модели женственности и модели мужественности, которые скорее всего могут сформироваться у мальчиков и девочек под влиянием проанализированных нами сказок.

Ключевые слова: дошкольник, детский дом, гендерные представления, семья, детская сказка, контент-анализ, модель феминности, модель маскулинности.

Постановка проблеми. Сирітство, як соціальне явище, притаманне будь-якому суспільству на будь-якому етапі його розвитку, оскільки завжди існує певна категорія дітей, які в силу тих чи інших причин залишаються поза родинною турботою. На сьогоднішній день було б несправедливо говорити про те, що в нашій державі жодним чином не хвилюються про долю дітей-сиріт. Державою виділяються певні кошти на утримання дитячих будинків, благодійники, меценати й просто небайдужі різними способами виявляють своє позитивне ставлення до цієї особливої категорії дітей, а також, не перелічити в нашій країні вихователів дитячих будинків, спроможних присвятити всіх себе та свій час вихованню гармонійно розвиненої особистості дитини. Тим прикріше дізнаватися, що незважаючи на всі зусилля, низкою науковців (Н.Н. Авдеева, Г.М. Бевз, Л.С. Волинець, Л.Н. Галігузова, Я.О. Гошовський, Т.В. Гуськова, І.В. Дубровіна, М.І. Лісіна, С.Ю. Мещерякова, В.С. Мухіна, І.В. Пеша, А.М. Прихожан, А.Г. Рузьська, Є.О. Смірнова, Є.А. Стребелева, Н.М. Толстих та ін.) доведено, що умови життя і виховання в закладі закритого типу та відсутність дитячо-батьківських стосунків деструктивно впливають на особистісний розвиток дітей-сиріт: у них спостерігається знижений загальний психічний тонус, порушення процесів саморегуляції, домінування пасивності у різних видах діяльності, недостатня здатність до співчуття, імпульсивність в поведінці, знижена (в порівнянні з ровесниками з сім'ї) емоційна регуляція, емоційно-пізнавальна взаємодія [2, с.17-25]. І це ще далеко не весь перелік негативних процесів у розвитку особистості дітей, які виховуються в умовах дитячого будинку.

Не менш важливою та недостатньо досліджуваною науковцями є також проблема формування гендерних уявлень дошкільників-вихованців дитячого будинку. Сім'я – це горнило гендерної соціалізації дитини. Конструктивна дитячо-батьківська взаємодія сприяє формуванню в хлопчика та дівчинки маркування гендеру, гендерної стійкості та константності, а також, засвоєнню гендерної ролі матері та батька, дружини та чоловіка, професійної ролі. Процес ідентифікації сприяє формуванню в дитини дошкільного віку норм фемінності й маскулінності, гендерно-відповідних поведінки, інтересів, цінностей, прагнень, розуміння відмінностей між статями, а також формуванню просто узагальненого багатогранного образу дорослих чоловіка та жінки. Виховуючись в сім'ї, хлопчик та дівчинка переймають стиль взаємовідносин батьків між собою та з оточуючими їх людьми, цінності й традиції своєї сім'ї, виробляють розуміння життєдіяльності сім'ї як такої. Та скільки б аргументів щодо негативного впливу виховання дитини в умовах дитячого будинку ми не наводили, перспектива влаштування кожної дитини-сироти в повну щасливу сім'ю є нездійсненною. Тому, здійснюючи свої наукові пошуки, ми надали пріоритет дослідженню саме чинників формування гендерних уявлень дошкільників-вихованців дитячого будинку. Проаналізувавши наукову психолого-педагогічну літературу, не важко з'ясувати, що, окрім сім'ї, велике значення у гендерному розвитку дошкільників мають наступні чинники: середовище однолітків, вплив освітніх закладів, ігри та іграшки, дитяча література, засоби масової інформації. Вплив кожного з цих чинників на розвиток особистості дитини, за відсутності сім'ї як основного джерела соціалізації, зростає вразі. Також без сумнівів до таких чинників дослідники відносять й дитячі казки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з аналізу психолого-педагогічних досліджень можемо стверджувати, що казка розглядається як засіб багатовекторного впливу на особистість дитини: у процесі розумового виховання (Р. Жуковська, С. Литвиненко, О. Соловйова, О. Усова, Л. Фесюкова); естетичного та морального (С. Бакуліна, В. Пабат); мовленнєвого розвитку

(С. Алієва, Л. Бірюк, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Карпинська, Т. Котик, Н. Насруллаєва, Ю. Руденко, Л. Таллер, Л. Фесенко, Є. Фльорина, А. Шибицька); у логопедичній практиці (Г. Бистрова, Т. Сергеева, Е. Сизова, Т. Шуйська); як засіб фізичного розвитку та оздоровлення дитини (К. Крутій, Н. Маковецька); творчого розвитку (М. Туров); розвитку та корекції психічної сфери (В. Андросова, Н. Виноградова, Л. Гурович, О. Запорожець, Т. Зинкевич-Євстигнеєва, Г. Леушина, Д. Соколов, О. Соловійова, Н. Циванюк) [3].

Вчені вважають, що фантастичний казковий світ, сповнений чудес, таємниць і чарівності, завжди приваблює дітей. Вони з радістю поринають у світ уяви, активно діють у ньому. Психологи, педагоги, лінгводидакти вважають казку дієвим засобом виховання й використовують її для розвитку різних сторін особистості дитини [4]. Проте, роль дитячих казок у формуванні гендерних уявлень дошкільників якщо і висвітлена в джерелах наукової літератури, то достатньо узагальнено, стисло й стереотипно.

Тому **метою** нашого дослідження є здійснення аналізу дитячих казок як чинника формування гендерних уявлень дошкільників-вихованців дитячого будинку.

Задля досягнення даної мети нами визначено наступні **завдання**: провести анкетування вихователів Долинського дитячого будинку «Теплий дім» для складання переліку казок, з якими педагоги ознайомлюють своїх вихованців; здійснити контент-аналіз дитячих казок; описати моделі фемінності й маскулінності та особливості образів жінки й чоловіка, що можуть сформуватися в результаті засвоєння дошкільниками відповідних дитячих казок.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Одним із дієвих засобів виховання традиційно вважають дитячу літературу. Тому їй завжди відводили важливу роль у формуванні особистості, адже вона розширює уявлення про світ, ознайомлює із природою і речами, допомагає освоювати і розвивати мовлення, естетично і морально виховує. В її текстах і на ілюстраціях герої проявляють себе як носії конкретної статі, і тому неминуче наділені тими моделями поведінки і установок, за якими визнається їх статевий статус. Ззовні це виражається у мові, манерах, одязі, жестах, вчинках. Книги є одним із значущих агентів ранньої соціалізації, в процесі якої формується гендерна ідентичність. Тому текст та ілюстрації в дитячій літературі дають дітям уявлення про відмінності між статями у схемі культурного визначення статі, прийнятого в суспільстві, і зазвичай містять велику кількість гендерних стереотипів. Важливим для аналізу літератури як інституту соціалізації є поняття «гендерне маркування», завдяки якому можна з'ясувати, хто частіше використовує певний об'єкт – чоловіки чи жінки. Важливість гендерного маркування пояснюється тим, що діти, спостерігаючи, з якою частотою певні дії здійснюють чоловіки і жінки, з більшою ймовірністю імітуватимуть ту поведінку, яку вважатимуть властивою людям одного з ними гендеру.

Проведений дослідниками аналіз ілюстрацій у дитячих виданнях засвідчив, що більшість персонажів жіночої статі була зображена з предметами домашнього господарства (кухонне начиння, мітли тощо), і це співвідношення не змінювалося протягом 53 років. Чоловіків частіше вважали за краще малювати із предметами, що використовуються для роботи поза домом. Згідно з дослідженнями у дитячій літературі рідко трапляється альтернативне подання культурного визначення статі. Вона рясніє традиційними гендерними стереотипами і заохочує запропоновану суспільством поведінку справжнього хлопчика і справжньої дівчинки за суворою схемою традиційного розподілу соціальних ролей. У більшості видань намальовані дівчата мають лялькову зовнішність: кучері, кіски, хвостики, яскраві банти, довгі спіднички і плаття в мереживах та стрічках, мереживні фартушки. Поруч з дівчатками квіти, кошенята, курчата і цуценята. Герої-хлопчики – це допитливі необережні пустуни, які потрапляють у пригоди, або неслухняні невігласи. Відносини хлопчиків і дівчаток представлені в чіткій поляризації та протиставленні. Гендерні образи також передають ілюстрації тварин, вбраних у відповідний чоловічій або жіночій статі одяг, і демонструють поведінку в традиційній статево-рольовій схемі.

Важливе місце у дитячій літературі посідають казки, які становлять основне літературне джерело знань про світ у дошкільному віці. Основу дошкільного читання становить відносно стабільний список із більш ніж 400 традиційних казок, творів радянської і сучасної зарубіжної дитячої літератури [6, с.170-174].

Опрацювавши анкети, заповнені вихователями дошкільних груп дитячого будинку, з'ясувалося, що дошкільникам найчастіше читають такі казки: «Попелюшка або Кришталевий

черевичок», «Котигорошко», «Гуси-лебеді», «Хлопчик-Мізинчик», «Три ведмеді», «Царівна жаба», «Снігова Королева», «Колобок», «Дванадцять місяців», «Котик і Півник», «Лисиця і Журавель», «Пан Коцький», «Півник і двоє мишенят», «Лисичка-сестричка і вовк пані-брат», «Івасик-Телесик», «Коза-дереза», «Ріпка», «Зайчикова хатка», «Вовк і козенята», «Дідова і бабина дочка».

Для того, щоб зрозуміти яким чином перелічені казки впливають на формування гендерних уявлень дітей нам необхідно було проаналізувати зміст кожної дитячої казки, що дало можливість з'ясувати, яка інформація щодо членів сім'ї міститься у вказаних казках.

- у 25% казок сім'я складається з батька, матері та їхніх дітей (у 10% казок сім'я є багатодітною; у 10% – малодітною; у 5% – одно-дітною). Такі казки дають уявлення дітям про склад повної традиційної сім'ї, а також про те, що в сім'ї може бути різна кількість дітей;
- у 25% казок поняття сім'ї взагалі не розглядається. Дані казки дають можливість дітям зрозуміти, що у житті існує багато інших понять (напр., різні моральні цінності), вартих окремої уваги;
- у 15% казок сім'я складається з двох людей старшого віку (діда та баби), які мають дітей. Такі казки надають дещо не відповідну реальності інформацію щодо поняття сім'ї, адже у традиційній сім'ї батьками називають тата й маму;
- у 10% казок сім'я складається з двох людей старшого віку (дід та баба) без згадування про наявність чи відсутність у них дітей. Такі казки дають уявлення дітям про гендерні відносини між чоловіком та жінкою старшого віку, не зображаючи дітей центром життєдіяльності сім'ї;
- у 10% казок сім'я складається тільки з одного дорослого (відсутнім з не вказаної причини є батько), що дає уявлення дошкільнятам про те, що у реальному житті матір може самостійно без батька здійснювати виховання своїх дітей;
- у 10% казок сім'я складається з двох батьків, де батько або мати є нерідними дитині. Такі казки надають дітям-сиротам важливу для них інформацію про те, що батьком або матір'ю може стати раніше незнайома їм людина. Разом з тим, ми не можемо не наголосити на тому, що у даних казках нерідною людиною, яка заміняє одного з батьків являється зла мачуха. Існує імовірність, що такі казки створюватимуть не бажану для вихованців дитячого будинку установку, що в майбутньому вони можуть потрапити до рук такої ж самої злої нерідної їм матері;
- у 5% казок вихователі дітям читають про дві сусідські сім'ї, кожна з яких має свою дитину. Дана казка створює хороше уявлення у дошкільників про те, як двоє маленьких дітей різної статі були справжніми друзями, розлучити яких не змогли жодні чари й інші перешкоди. Така казка зайвий раз підкреслює дітям справжню цінність їхньої дружби.

Для того, щоб детальніше проаналізувати зміст дитячих казок і тим самим виявити яку ж гендерну модель вони транслюють дітям, ми застосували метод контент-аналізу. Визначено категорії аналізу та відповідні одиниці аналізу окремо для казкових героїв жіночої та чоловічої статі. Перевішивши абсолютну частоту згадувань кожної категорії аналізу у відсотковий показник, ми отримали наступні результати:

- 50% казкових героїв – це казкові герої жіночої статі;
- казкові герої жіночої статі з наступними рисами характеру: 8.5% – доброта (бажання допомогти); 4.5% – хитрість; 2.7% – жорстокість, нечесність, відданість у дружбі; 2.2% – працьовитість, схильність до грабіжництва, вдячність, покірність; 1.8% – ледачість, мстивість, сміливість, байдужість, справедливість, корисливість, турботливість; 1.3% – боягузтво, невдячність, не мстивість; 0.9% – жадібність, заздрість, щедрість; 0.4% – довірливість, нахабство, глузливість допитливість, безвідповідальність, зазнайкуватість, неповага, мужність, терплячість, невихованість, привітність, вихованість, скромність.
- казкові герої жіночої статі, які виконують наступні гендерні ролі: 6.3% – домогосподарка; 4.5% – турботлива мати; 2.7% – зла мачуха, нелюбляча зведена сестра; 2.2% – турботлива зведена сестра та пасербиця; 0.9% – турботлива рідна сестра; хороша служанка у власному домі; 0.4% – хороша служанка в чужому домі; погана служанка в чужому домі; чарівна принцеса.
- казкові герої жіночої статі, які характеризуються наступними фізичними можливостями, особливостями поведінки та зовнішності: 3.1% – краса; 1.8% – неслухняність; 0.9% – кмітливість, здатність швидко бігати; 0.4% – неприємний зовнішній вигляд;

- казкові герої жіночої статі, які характеризуються наступними цінностями, інтересами, почуттями та емоціями: 1.3% – цінність бути дружиною; 0.9% – цінність красиво виглядати; захоплення квітами, зокрема трояндами; почуття дружби; 0.4% – почуття радості; інтуїтивні почуття; чуттєвість як емоційність.

- казкові герої жіночої статі, які характеризуються наступним стилем життя та родом занять: 0.4% – розбійництво, володіння зброєю, мандрування, працевлаштування як соціальна роль; нездоровий спосіб життя.

- казкові герої жіночої статі, які характеризуються наступними когнітивними та надприродними здібностями: 1.3% – розум; володіння поцілунками чарівної сили; 0.9% – мудрість, кмітливість, здогадливність, надприродна здатність літати; 0.4% – неухважність; надприродна здатність чарувати та володіти сльозами чарівної сили.

Отримані результати свідчать, що дитячі казки, які читають дошкільнятам-вихованцям дитячого будинку, відображають модель жіночності, яка характеризується рядом особливостей гендерного образу представниць жіночої статі. Спробуємо висвітлити дані особливості, інтерпретуючи узагальнений образ казкових героїв жіночої статі.

Доброта (бажання допомогти) є домінуючою особливістю характеру героїв жіночої статі у досліджуваних нами казках. Проте, поряд із достатньою кількістю позитивних рис, герої жіночої статі у даних казках наділяються значною кількістю негативних рис характеру, що вже суперечить гендерно-стереотипним уявленням. Така неоднозначність жіночого характеру, що демонструється дітям у казках, на наш погляд, має свою як негативну, так і позитивну сторону. Негативним моментом є те, що наділення героїв жіночої статі в казках негативними рисами характеру може сприяти появі у дівчаток таких самих негативних рис характеру. Позитивний момент ми вбачаємо в тому, що наділення казкових героїв жіночої статі негативними рисами характеру дає можливість дітям-вихованцям дитячого будинку скласти, більш відповідне щодо реального життя, уявлення про те, що не кожна доросла дівчина/жінка в своїх діях здатна керуватися добротою та іншими позитивними рисами характеру. Це дає змогу хлопчикам та дівчаткам, які виховуються в умовах дитячого будинку, бути більш підготовленими до далеко не ідеального світу людських відносин.

Однією з найбільш виражених особливостей образу казкових героїв жіночої статі є виконання ними ролі домогосподарки й ролі турботливої матері. Такий факт сприяє формуванню у вихованок дитячого будинку усвідомлення щодо свого власного призначення у майбутньому. В той же час, наявність у проаналізованих нами казках негативних жіночих гендерних ролей, може сприяти виникненню у вихованок дитячого будинку страху бути скривдженими злою мачухою чи нерідною сестрою. У дівчаток в майбутньому не мало б виникати бажання приміряти на себе ті чи інші негативні гендерні ролі, так як наприкінці відповідних казок, героїня, що наділяється позитивною гендерною роллю завжди є щасливішою на протигагу героїні, що наділяється негативною гендерною роллю.

Достатньо вираженою є також така особливість образу казкових героїв жіночої статі як їх зовнішня привабливість. Це сприяє виробленню розуміння в дівчаток того, що краса є особливістю дівочої зовнішності. Вихованки дитячого будинку вчать розуміти, що такі поняття як краса та дівчина є нероздільними, навіть, якщо трактування поняття зовнішньої краси в житті є достатньо суб'єктивним. Тобто, це означає, що десь на підсвідомому рівні кожна дівчина повинна відчувати себе красивою, а також, прагнути бути такою. Разом з тим у цих же казках немає культу красивої зовнішності, що, в свою чергу, вчить вихованок дитячого будинку розуміти, що зовнішня краса є далеко не найголовнішою особливістю молодої дівчини.

Незважаючи на низьку відсоткову виразність таких категорій аналізу як особливості поведінки, роду занять, способу життя казкових героїв жіночої статі, ми можемо спостерігати приклади прояву ними непослушності, розбійництва, володіння зброєю, мандрування, ведення нездорового способу життя, що цілком не відповідає стереотипним гендерним уявленням про поведінку чи то маленької дівчинки, чи то дорослої жінки. Заради справедливості зауважимо, що з такими проявами особистості героїв жіночої статі діти можуть ознайомитися із сторінок єдиної неукраїнської казки з поміж тих, що їм читають.

У проаналізованих нами казках, прояви емоційної та ціннісної сфери казкових героїв жіночої статі, їхніх почуттів та інтересів, а також різноманітних здібностей є маловиразними (майже не

перевищують 1%), що не дає можливості дівчаткам та хлопчикам, які виховуються в умовах дитячого будинку, ознайомлюватися з багатогранною жіночою особистістю, внутрішнім жіночим світом.

Здійснюючи контент-аналіз уже перелічених нами казок, визначено категорії аналізу та відповідні одиниці аналізу також для казкових героїв чоловічої статі. Перевішивши абсолютну частоту згадувань кожної категорії аналізу у відсотковий показник, ми отримали наступні результати:

- 50% казкових героїв – це казкові герої чоловічої статі;
- казкові герої чоловічої статі, які наділені наступними рисами характеру: 7.6% – доброта (бажання допомогти); 4.7% – сміливість; 4.1% – боягузтво; 3.5% – хитрість, жорстокість, вдячність; 2.9% – мстивість; 2.3% – комунікабельність, відданість у дружбі; 1.7% – допитливість, мужність, безпомічність; 1.1% – невдячність, підпорядкування дружині (підкаблучник), не мстивість, щедрість, справедливість; 0.5% – працьовитість, довірливість, нахабство, милосердя, глузливість, ненаситність, недотримання своєї обіцянки, лагідність, тихість, розгубленість, впевненість, вихованість;
- казкові герої чоловічої статі, які виконують наступні гендерні ролі: 7.1% – господар; 2.9% – поганий батько; 1.1% – турботливий син, турботливі брати; 0.5% – поганий чоловік, відданий чоловік, погані брати, чарівний принц, вершитель долі;
- казкові герої чоловічої статі, які характеризуються наступними фізичними можливостями, особливостями поведінки та зовнішності: 4.7% – фізична сила, міць; 0.5% – непосидючість;
- казкові герої чоловічої статі, які характеризуються наступними цінностями, почуттями, емоціями та об’єктами захоплення: 1.7% – почуття дружби; чуттєвість як емоційність; 0.5% – цінність родинних традицій; почуття закоханості, радості; почуття любові до батьківщини; найкрасивіша дівчина як об’єкт захоплення;
- казкові герої чоловічої статі, які характеризуються наступним родом занять: 0.5% – коваль, лісоруб; працевлаштування як соціальна роль;
- казкові герої чоловічої статі, які характеризуються наступними когнітивними, комунікативними та надприродними здібностями: 8.2% – здогадливність; 1.1% – процес роздумування; красномовність; надприродна здатність володіти силами природи; 0.5% – розум, розсудливість, нерозсудливість, уважність, небагатослівність.

Отримані результати свідчать, що дитячі казки, які читають дошкільнятам-вихованцям дитячого будинку, відображають модель маскуліності, яка характеризується рядом особливостей гендерного образу представників чоловічої статі. Спробуємо висвітлити дані особливості, інтерпретуючи узагальнений образ казкових героїв чоловічої статі.

Доброта (бажання допомогти) є домінуючою особливістю характеру казкових героїв чоловічої статі аналогічно героям жіночої статі. Даний факт допомагає вихованцям дитячого будинку зрозуміти, що доброта для хлопчиків, дорослих парубків та чоловіків є такою ж самою природною рисою характеру як, наприклад, мужність. Чоловік не повинен соромитися здійснювати різними способами прояви своєї доброти.

Яскраво вираженою особливістю характеру казкових героїв чоловічої статі є також сміливість, що цілком відповідає гендерно-стереотипним уявленням. Таким чином, зі сторінок проаналізованих нами казок, наголошується хлопчикам на тому, якою саме чоловічою рисою характеру вони повинні керуватися в теперішньому та своєму подальшому житті. Проте, так як у випадку із казковими героями жіночої статі, казкові герої чоловічої статі наділені чималою кількістю негативних, здебільшого гендерно-невідповідних, рис характеру. Таку неоднозначність чоловічого характеру ми трактуємо точно так само як неоднозначність жіночого характеру. Негативні риси, притаманні казковим героям чоловічої статі, з одного боку, можуть сприяти виробленню у хлопчиків – вихованців дитячого будинку, таких самих негативних рис характеру, а, з іншого боку, здатні зробити образ чоловіка в очах дітей менш ідеалізованим та більш правдоподібним.

Домінуючою особливістю образу казкових героїв чоловічої статі є виконання ними гендерної ролі господаря. Транслюючи дану особливість образу, досліджувані нами казки, дають можливість хлопчикам зрозуміти, що хазяйновитість є необхідною рисою дорослого чоловіка. Проте, яскрава виразність у казках такої гендерної ролі як поганий батько, позбавляє дошкільнят-вихованців дитячого будинку однієї з небагатьох можливостей побачити те, яким повинен бути хороший люблячий батько.

Фізична сила та міць є виразною характеристикою чоловічого організму, втіленого в різних казкових героях чоловічої статі. Транслявання у досліджуваних нами казках такої особливості особистості героїв сильної статі, повинно дати можливість дітям зрозуміти природну цінність чоловічого організму. Наділення у казках героїв чоловічої статі неабиякою фізичною силою може викликати у хлопчиків-вихованців дитячого будинку прагнення бути сильним, щоб відчувати себе в подальшому житті впевненими, витривалими, непереборними. Таке прагнення є дуже важливим для хлопчиків-вихованців дитячого будинку так як заняття, що фізично тренують організм, паралельно, тренують й силу людського духу. Також хочеться зазначити, що у проаналізованих казках фізична сила та міць не замальовується як культ чоловічої природи. Це дає можливість хлопчикам зрозуміти, що фізична сила хоч і має свою цінність, але все-таки не повинна бути основним їхнім предметом гордості в житті.

Почуття дружби та чуттєвість є помітною особливістю представників чоловічої статі у досліджуваних казках, що має велике позитивне значення, так як вкотре підтверджує хлопчикам з дитячого будинку, що справжня дружба є неоціненним скарбом у їхньому житті. Мати справжнього друга – це значить розділити з ним будь-які обставини свого життя, покластися на нього у будь-який момент свого життя, а бути справжнім другом – це значить завжди протягнути руку допомоги, завжди порадіти його успіху.

Наділення казкових героїв чоловічої статі чуттєвістю є дуже важливим моментом, так як дає можливість хлопчикам побачити, що чуттєвість є природною для чоловіка і, тому її не варто соромитися ні маленьким хлопчикам, ні дорослим чоловікам.

Відсутність у казках згадувань про різноманітні чоловічі професії, а також про приклади досягнення кар'єрного успіху казковими героями чоловічої статі, є достатньо негативним моментом для хлопчиків-вихованців дитячого будинку, адже, позбавляє їх шансу побачити, яким чином вони могли б забезпечити себе і свою сім'ю усім необхідним в реальному житті.

Однією з найбільш виразних інтелектуальних здібностей казкових героїв чоловічої статі є здогадливність, що повинно бути для хлопчиків, які виховуються в умовах дитячого будинку, реальним приводом для гордості, основою формування власної самооцінки та стимулом для наполегливого вирішення інтелектуальних завдань.

Разом з тим, у досліджуваних казках не спостерігається достатнього різноманіття гендерних ролей, інтересів, способів реалізації й самовираження, які були б притаманними казковим героям чоловічої статі. Це в свою чергу не сприяє можливості дошкільнят розгледіти в повній мірі багатогранну особистість дорослого хлопця, чоловіка.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Досліджувані нами дитячі казки, мають потенційно вагомий вплив на формування гендерних уявлень дошкільників-вихованців дитячого будинку. Дані казки можуть сприяти формуванню в дітей уявлень щодо можливого складу сім'ї, рис характеру, гендерних ролей, поведінки, зовнішнього вигляду, інтересів, почуттів, здібностей, видів діяльності представників чоловічої та жіночої статі. Однакова кількість казкових героїв чоловічої та жіночої статі дозволяє вихованцям дитячого будинку поставити знак рівності між цими статями. Разом з тим у проаналізованих нами казках особистість жінки та чоловіка розкрита не до кінця. Це вимагає від нас здійснення аналізу ряду інших казок, рекомендувавши які для читання дітям, ми сприяли б їх усвідомленню багатогранної жіночої та чоловічої природи, в той час як тим, хто створює казки варто б було подумати над наближенням їх змісту до сучасної соціально-психологічної реальності.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. Екологічна казка у житті сучасної дитини / Г. Беленька // Вихователь – методист дошкільного закладу. – 2012. – № 2. – С. 17-24.
2. Галигузова Л.Н. Психологические аспекты воспитания детей в домах ребенка и детских домах / Л.Н. Галигузова, С.Ю. Мещерякова, Л.М. Царегородцева // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 17-25.
3. Гончаренко А.М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / А.М. Гончаренко. – К., 2003. – 20 с.
4. Максимова В. Казка як метод гуманістичного виховання дітей дошкільного віку / В. Максимова // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – 2014. – Вип.32. – К. : Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2014. – 173 с.
5. Прихожан А.М. Психология сиротства / А.М. Прихожан, Н.Н. Толстых. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2005. – 400 с. : ил. – (Серия “Детскому психологу”).
6. Ткалич М.Г. Гендерна психологія / М.Г. Ткалич. – К.: Академвидав, 2011. – 248 с.

References translated and transliterated

1. Bjeljen'ka G. Ekologichna kazka u zhyt'ti suchasnoi' dytyny[Ecological fairy-tale in the life of a modern child] / G. Bjeljen'ka // Vyhovatel' – metodyst doshkil'nogo zakladu. – 2012. — № 2. – S. 17-24.
2. Galygzuzova L.N. Psyhologicheskiye aspekty vospytaniya detej v domah rebenka y detskyh domah[Psychological aspects of upbringing of children in boarding houses and orphanages] / L.N. Galygzuzova, S.Ju. Meshherjakova, L.M. Caregorodceva // Voprosy psyhologyy. – 1990. – № 6. – S. 17-25.
3. Goncharenko A.M. Pedagogichni umovy stanovlennja gumannyh vzajemyn starshyh doshkil'nykiv: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk: spec. 13.00.08 «Doshkil'na pedagogika» [Pedagogical conditions of formation of humane relationships of senior preschool children] / A.M. Goncharenko. – K., 2003. – 20 s.
4. Maksymova V. Kazka yak metod gumanistychnogo vyhovannja ditej doshkil'nogo viku[Fairy-tale as a means of humanistic education of preschoolers] / V. Maksymova // Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Serija: Filosofija, pedagogika, psyhologija: zbirnyk naukovykh prac'. – 2014. – Vyp.32. – K. : Vyd-vo Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu im. M.P.Dragomanova, 2014. – 173 s.
5. Pryhozhan A.M. Psyhologija syrotstva[Psychology of orphanancy] / A.M. Pryhozhan, N.N. Tolstyh. – [2-e yzd.]. – Spb. : Pyter, 2005. – 400 s. : yl. – (Seryja “Detskomu psyhologu”).
6. Tkalych MG. Genderna psyhologija [Gender Psychology] / M.G. Tkalych. – K.: Akademvydav, 2011. – 248 s.

Dubetska L. Impact of fairy tales on the formation of gender representations of preschool-children from orphanage. The article highlights the results of a study of fairy tales as one of the main factors in the formation of gender representations of boys and girls who are brought up in conditions of the orphanage. We specified the list of tales defined by questioning teachers, which are often read to children by the educators of Dolyzna orphanage “Warm House”. The results of conducted content analysis identified fairy tales on which basis we can assert significant influence of the content of these tales on formation of preschooler's models of femininity and masculinity and gender representations in terms of gender roles, appearance, traits of character, behavior, skills, emotions of male and female representatives, and the formation of a common image of adult women and men. The article attempts to describe the models of femininity and masculinity, which are likely to be formed in boys and girls under the influence of analyzed tales. In conclusion, the article also expressed the view that although the content of studied fairy tales, has a considerable influence on the formation of gender representations of preschool-children of the orphanage, still, the diversity of individuality of women and men is not fully disclosed in these tales.

Keywords: preschool children, orphanage, gender representation, family, children's tales, content analysis, the model of femininity, the model of masculinity.

УДК:159.9.019.4:159.922.6

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ АВІАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ

В.В. Злагодух

старший викладач кафедри авіаційної психології

Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету
vzagoda@mail.ru

Злагодух В.В. Особливості розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю. У статті подані результати теоретичного вивчення та емпіричного дослідження особливостей розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю на різних етапах навчання у вищому навчальному закладі. Розкрито психологічний зміст поняття «саморегуляція професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю», визначено її структурні компоненти (регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний та результативний). Обґрунтовано методичну базу діагностики рівня розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів, представлено основні її критерії та показники. Встановлено основні відмінності у показниках регулятивно-процесуального, регулятивно-особистісного та результативного структурних компонентів саморегуляції професійної діяльності у студентів.

Ключові слова: саморегуляція професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, регулятивно-процесуальний компонент, регулятивно-особистісний компонент, результативний компонент.

Злагодух В.В. Особенности развития саморегуляции профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля. В статье представлены результаты теоретического изучения и эмпирического исследования особенностей развития саморегуляции профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля на разных этапах обучения в высшем учебном заведении. Раскрыты психологическое содержание понятия «саморегуляция профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля», определены ее структурные компоненты (регулятивно-процессуальный, регулятивно-личностный, результативный). Обоснована методическая база диагностики уровня развития саморегуляции профессиональной деятельности у студентов, представлены основные ее критерии и показатели. Установлены основные различия в показателях структурных компонентов саморегуляции профессиональной деятельности у студентов.